

WYROK TRYBUNAŁU (wielka izba)

z dnia 17 lutego 2009 r.*

W sprawie C-465/07

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 68 WE i art. 234 WE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez le Raad van State (Niderlandy) postanowieniem z dnia 12 października 2007 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 17 października 2007 r., w postępowaniu

Meki Elgafaji,

Noor Elgafaji

przeciwko

Staatssecretaris van Justitie,

* Język postępowania: niderlandzki.

TRYBUNAŁ (wielka izba),

w składzie: V. Skouris, prezes, P. Jann, C.W.A. Timmermans, A. Rosas, K. Lenaerts i M. Ilešič, prezesi izb, G. Arestis, A. Borg Barthet, J. Malenovský, U. Löhmus i L. Bay Larsen (sprawozdawca), sędziowie,

rzecznik generalny: M. Poiares Maduro,
sekretarz: M. Ferreira, główny administrator,

uwzględniając procedurę pisemną i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 8 lipca 2008 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:

— w imieniu M. oraz N. Elgafaji przez A. Hekmana, advocaat,

— w imieniu rządu niderlandzkiego przez C. Wissels oraz C. ten Dam, działające w charakterze pełnomocników,

- w imieniu rządu belgijskiego przez C. Pochet oraz L. Van den Broeck, działające w charakterze pełnomocników,

- w imieniu rządu greckiego przez M. Michelogiannaki, T. Papadopoulou oraz G. Papagianni, działające w charakterze pełnomocników,

- w imieniu rządu francuskiego przez J.C. Niolleta, działającego w charakterze pełnomocnika,

- w imieniu rządu włoskiego przez R. Adama, działającego w charakterze pełnomocnika, wspieranego przez P. Gentilego, avvocato dello Stato,

- w imieniu rządu fińskiego przez J. Heliskoskiego, działającego w charakterze pełnomocnika,

- w imieniu rządu szwedzkiego przez S. Johannesson oraz C. Meyer-Seitz, działające w charakterze pełnomocników,

- w imieniu rządu Zjednoczonego Królestwa przez V. Jackson, działającą w charakterze pełnomocnika, wspieraną przez S. Wordswortha, barrister,

— w imieniu Komisji Wspólnot Europejskich przez M. Condou-Durande oraz R. Troosters, działające w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 9 września 2008 r.,

wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 15 lit. c) dyrektywy Rady 2004/83/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie minimalnych norm dla kwalifikacji i statusu obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako uchodźców lub jako osoby, które z innych względów potrzebują międzynarodowej ochrony oraz zawartości przyznawanej ochrony (Dz.U. L 304, s. 12 i sprostowanie Dz.U. 2005, L 204, s. 24, zwanej dalej „dyrektywą”) w związku z art. 2 lit. e) tej dyrektywy.
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy M. i N. Elgafaji (zwanymi dalej „małżonkami Elgafaji”), obywatelami irackimi a Staatssecretaris van Justitie dotyczącego odmowy uwzględnienia wniosku złożonego przez małżonków Elgafaji o wydanie zezwolenia na ich pobyt czasowy w Niderlandach.

Ramy prawne

Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności

- 3 Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r. (zwana dalej „EKPC”) w art. 3 zatytułowanym „Zakaz tortur” stanowi, że:

„Nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu”.

Uregulowania wspólnotowe

- 4 Zgodnie z motywem 1 dyrektywy:

„Wspólna polityka azylowa, w tym Wspólny Europejski Systemem Azylowy, jest integralną częścią dążenia Unii Europejskiej do ustanowienia i systematycznego powiększania przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, otwartej dla wszystkich tych, których okoliczności zmuszają do poszukiwania na drodze prawnej ochrony we Wspólnocie”.

5 Motyw 6 dyrektywy stanowi:

„Głównym celem niniejszej dyrektywy jest zapewnienie, z jednej strony, aby państwa członkowskie stosowały wspólne kryteria dla identyfikacji osób rzeczywiście potrzebujących międzynarodowej ochrony, a z drugiej strony, aby we wszystkich państwach członkowskich był dostępny minimalny poziom świadczeń dla takich osób”.

6 Motyw 10 dyrektywy precyzuje:

„Niniejsza dyrektywa uwzględnia fundamentalne prawa i przestrzega zasad uznanych w szczególności przez Kartę praw podstawowych Unii Europejskiej [proklamowaną w Nicei w dniu 7 grudnia 2000 r. (Dz.U. C 364, s. 1)]. W szczególności niniejsza dyrektywa pragnie zapewnić pełne poszanowanie dla ludzkiej godności i prawo do azylu dla wnoszących o azyl oraz towarzyszących im członków ich rodzin”.

7 Motywy 24–26 mają następujące brzmienie:

„(24) Powinny być także określone minimalne normy dla definicji i określenia istoty uzupełniającego statusu ochronnego. Ochrona uzupełniająca powinna być uzupełniająca i dodatkowa wobec ochrony uchodźców przewidzianej w konwencji genewskiej [dotyczącej statusu uchodźców, podpisanej w Genewie w dniu 28 lipca 1951 r.].

- (25) Konieczne jest wprowadzenie kryteriów, na podstawie których wnioskujący o międzynarodową ochronę będą uznawani jako kwalifikujący się do ochrony uzupełniającej. Kryteria takie powinny wynikać z międzynarodowych zobowiązań dotyczących instrumentów ochrony praw człowieka i praktyk istniejących w państwach członkowskich.
- (26) Ryzyko, na które ludność państwa lub jej część jest generalnie wystawiona, normalnie nie stanowi samo w sobie indywidualnego zagrożenia, kwalifikującego się jako poważna krzywda”.

8 Artykuł 1 dyrektywy stanowi:

„Celem niniejszej dyrektywy jest określenie minimalnych norm dla zakwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako uchodźców lub jako osoby, które z innych względów potrzebują międzynarodowej ochrony oraz określenie zakresu przyznanej ochrony”.

9 W rozumieniu art. 2 ust. c), e) i g) dyrektywy:

„[...]”

- c) uchodźca oznacza obywatela państwa trzeciego, który posiadając uzasadnioną obawę bycia prześladowanym z powodów rasowych, religijnych, narodowościowych, przekonań politycznych lub członkostwa w określonej grupie społecznej znajduje się poza krajem, którego jest obywatelem, i jest niezdolny do wykorzystania bądź, ze względu na taką obawę, nie chce wykorzystać ochrony takiego państwa [...]

[...]

- e) osoba kwalifikująca się do ochrony uzupełniającej oznacza obywatela państwa trzeciego albo bezpaństwowca, który nie kwalifikuje się jako uchodźca, lecz w odniesieniu do którego istnieją istotne podstawy, aby uznać, iż jeśli taka osoba wróci do swojego kraju pochodzenia, a w przypadku bezpaństwowca — do państwa poprzedniego miejsca stałego pobytu, może napotkać rzeczywiste ryzyko doznania poważnej krzywdy, jak określono w art. 15 [...] oraz która jest niezdolna do wykorzystania lub, ze względu na takie ryzyko, nie chce wykorzystać ochrony takiego państwa;

[...]

- g) wniosek o udzielenie międzynarodowej ochrony oznacza wniosek o ochronę państwa członkowskiego złożony przez obywatela państwa trzeciego albo bezpaństwowca, która to osoba może być rozumiana jako ubiegająca się o przyznanie statusu uchodźcy lub statusu ochrony uzupełniającej [...]”.

¹⁰ Zgodnie z art. 4 ust. 1, 3 i 4 dyrektywy zawartym w jej rozdziale II i zatytułowanym „Ocenianie wniosków o udzielenie międzynarodowej ochrony”:

- państwa członkowskie mogą uznać za obowiązek wnioskodawcy, aby ten wskazał, tak szybko, jak jest to możliwe, wszystkie elementy potrzebne do uzasadnienia wniosku o udzielenie międzynarodowej ochrony;

- ocena wniosku o udzielenie międzynarodowej ochrony powinna być przeprowadzana indywidualnie i obejmuje wzięcie pod uwagę wszystkich odpowiednich faktów, odnoszących się do państwa pochodzenia w czasie podejmowania decyzji w sprawie wniosku oraz indywidualnej sytuacji i uwarunkowań osobistych wnioskodawcy, i

- fakt, iż wnioskodawca już doznał poważnej krzywdy albo był bezpośrednio zagrożony jej wystąpieniem, jest istotnym wskazaniem na istnienie rzeczywistego ryzyka wystąpienia takiej krzywdy, chyba że istniały wystarczające powody, aby uznać, iż nie będzie się ona powtarzać.

11 Artykuł 8 ust. 1, znajdujący się w ww. rozdziale II, stanowi:

„W ramach dokonywanej oceny wniosku o udzielenie międzynarodowej ochrony państwa członkowskie mogą przyjąć, iż wnioskodawca nie będzie potrzebował międzynarodowej ochrony, jeśli w części terytorium państwa pochodzenia nie zachodzi uzasadniona obawa bycia prześladowanym lub doświadczania poważnej szkody oraz można oczekiwać, że wnioskodawca zamieszka w tej części państwa”.

12 Artykuł 15 dyrektywy znajdujący się w jej rozdziale V zatytułowanym „Kwalifikacje dla ochrony uzupełniającej” stanowi w tytule „Poważna krzywda”:

„Poważna krzywda obejmuje:

a) karę śmierci lub egzekucję; lub

b) tortury lub niehumanitarne, lub poniżające traktowanie lub karanie wnioskodawcy w państwie pochodzenia; lub

c) poważne i zindywidualizowane zagrożenie życia i [integralności] [osoby] cywilnej, wynikające z przemocy [nie selektywnej], w sytuacjach międzynarodowych lub wewnętrznych konfliktów zbrojnych”.

¹³ Artykuł 18 dyrektywy stanowi, że państwa członkowskie przyznają status ochrony uzupełniającej obywatelowi państwa trzeciego, który kwalifikuje się do ochrony uzupełniającej, zgodnie z rozdziałami II i V tej dyrektywy.

Uregulowania krajowe

¹⁴ Artykuł 29 ust. 1 lit. b) i d) ustawy w sprawie cudzoziemców z 2000 r. (Vreemdelingenwet 2000, zwanej dalej „Vw 2000”) stanowi:

„Zezwolenie na pobyt czasowy, o którym mowa w art. 28, może zostać wydane cudzoziemcowi:

[...]

- b) który wykaże, że ma uzasadnione podstawy, by sądzić, iż wydalenie narazi go na rzeczywiste ryzyko poddania go torturom czy nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu;

[...]

- d) dla którego powrót do państwa pochodzenia byłby w przekonaniu [Staatssecretaris van Justitie] szczególnie trudny w związku z panującą tam sytuacją”.

15 Vreemdelingencirculaire 2000 (okólnik w sprawie cudzoziemców z 2000 r.) w brzmieniu obowiązującym w dniu 20 grudnia 2006 r., w punkcie C1/4.3.1 stanowi:

„Artykuł 29 ust. 1 lit. b) [Vw 2000] pozwala wydać zezwolenie na pobyt jeżeli cudzoziemiec wystarczająco wykaże, że ma uzasadnione podstawy, by sądzić, iż wydalenie narazi go na rzeczywiste ryzyko poddania go torturom czy nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.

Przepis ten wynika z art. 3 [EKPC]. Dlatego też, wydalenie osoby do państwa, w którym grozić jej będzie rzeczywiste ryzyko („real risk”) takiego traktowania stanowi naruszenie tego artykułu. Jeżeli rzeczywiste ryzyko zostało lub zostanie wykazane, zezwolenie na pobyt czasowy (azyl) powinno co do zasady zostać wydane.

[...]”.

- 16 Nowy artykuł 3.105 został dodany do Vreemdelingenbesluit 2000 (decyzji w sprawie cudzoziemców z 2000 r.) () w celu dokonania, z mocą obowiązującą od dnia 25 kwietnia 2008 r. wyrażonej transpozycji art. 15 lit. c) dyrektywy.

Postępowanie przed sądem krajowym i pytania prejudycjalne

- 17 W dniu 13 grudnia 2006 r. małżonkowie Elgafaji zwrócili się z wnioskiem o wydanie zezwolenia na pobyt czasowy w Niderlandach, dołączając do tego wniosku dowody mające na celu udowodnienie rzeczywistego ryzyka, na które byliby oni narażeni w przypadku wydalenia do państwa pochodzenia czyli Iraku. Na poparcie swoich argumentów powołali się oni na fakty odnoszące się do ich sytuacji osobistej.
- 18 Skarżący poinformowali, że M. Elgafaji, muzułmanin szyita był zatrudniony od sierpnia 2004 r. do września 2006 r. w brytyjskim przedsiębiorstwie, które ochrania przewozy ludzi pomiędzy lotniskiem i „zieloną strefą”. Wuj M. Elgafajiego, który pracował w tym samym przedsiębiorstwie, stał się celem milicji, a jego akt zgonu zawiera wzmiankę, że zmarł on w następstwie ataku terrorystycznego. Kilka dni po tym wydarzeniu na drzwiach M. Elgafajiego i N. Elgafaji, jego muzułmańskiej małżonki należącej do sunitów, został przymocowany list z pogrózkami, w którym było napisane „śmierć kolaborantom”.

- 19 Decyzją z dnia 20 grudnia 2006 r. Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie (minister ds. imigracji i integracji, zwany dalej „ministrem”) właściwy do dnia 22 lutego 2007 r. odkąd Staatssecretaris van Justitie przejął odpowiedzialność za kwestie migracyjne — odmówił wydania zezwolenia na pobyt czasowy państwu Elgafaji. Minister uznał, że małżonkowie Elgafaji nie wykazali wystarczająco okoliczności, na które powoływali się w swoim wniosku i w związku z tym nie udowodnili istnienia rzeczywistego ryzyka poważnego i indywidualnego zagrożenia, na które byłiby narażeni w przypadku konieczności powrotu do państwa pochodzenia. Minister doszedł więc do wniosku, że ich sytuacja nie wchodziła w zakres zastosowania art. 29 ust. 1 lit. b) Vw 2000.
- 20 W opinii ministra ciężar dowodu jest taki sam w odniesieniu do ochrony przyznanej na podstawie art. 15 lit. b) dyrektywy, co do ochrony przewidzianej w art. 15 lit. c). Te dwa artykuły, podobnie jak art. 29 ust. 1 lit. b) Vw 2000, wymagają, żeby osoby wnioskujące o azyl wystarczająco wykazały istnienie charakteryzującego ich sytuację osobistą poważnego i zindywidualizowanego ryzyka, na które byłyby one narażone w przypadku powrotu do państwa pochodzenia. Dlatego też, nie dostarczywszy dowodu zgodnie z art. 29 ust. 1 lit. b) Vw 2000, małżonkowie Elgafaji nie mogą skutecznie powoływać się na art. 15 lit. c) dyrektywy.
- 21 W następstwie oddalenia ich wniosków o zezwolenie na pobyt czasowy, państwo Elgafaji wnieśli skargę do Rechtbank te 's-Gravenhage, która została uwzględniona przez ten sąd.
- 22 Sąd krajowy w szczególności stwierdził, że art. 15 lit. c) dyrektywy, który uwzględnia okoliczność konfliktu zbrojnego w państwie pochodzenia, nie wymaga wysokiego stopnia indywidualizacji zagrożenia, o którym mowa w art. 15 lit. b) dyrektywy i art. 29 ust. 1 lit. b) Vw 2000. Zatem spoczywający na osobach wnioskujących o ochronę ciężar udowodnienia istnienia poważnego i zindywidualizowanego zagrożenia staje się w ramach stosowania art. 15 lit. c) dyrektywy mniejszy w porównaniu z art. 15 lit. b).

- 23 W konsekwencji Rechtbank te 's-Gravenhage uchylił decyzje z dnia 20 grudnia 2006 r. odmawiające przyznania zezwolenia na pobyt czasowy państwu Elgafaji w zakresie, w jakim zostało uznane, że ciężar dowodu wymagany na podstawie art. 15 lit. c) dyrektywy jest podobny do ciężaru dowodu wymaganego w art. 15 lit. b) i przejętego przez art. 29 ust. 1 lit. b) Vw 2000.
- 24 Zdaniem tego sądu minister powinien był sprawdzić, czy nie istniały powody, dla których należałoby przyznać państwu Elgafaji zezwolenia na pobyt czasowy na podstawie art. 29 ust. 1 lit. d) Vw 2000 ze względu na istnienie poważnej krzywdy, o której mówi art. 15 lit. c) dyrektywy.
- 25 Raad van State — sąd, do którego zostało wniesione odwołanie w tej sprawie, uznał, że mające zastosowanie przepisy dyrektywy budzą wątpliwości interpretacyjne. Stwierdził on ponadto, że art. 15 lit. c) dyrektywy na dzień 20 grudnia 2006 r., gdy sporne decyzje ministra zostały wydane, nie był transponowany do prawa niderlandzkiego.
- 26 W tych okolicznościach Raad van State postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 15 [...] lit. c) dyrektywy [...] należy interpretować w ten sposób, że przepis ten zezwala na udzielenie ochrony wyłącznie w sytuacji, do której znajduje zastosowanie art. 3 [EKPC] zgodnie z jego wykładnią dokonaną w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, czy też w ten sposób, że ochrona udzielana na podstawie tego przepisu ma komplementarny lub inny charakter w stosunku do ochrony udzielanej na podstawie art. 3 [EKPC]?

- 2) W przypadku gdy ochrona udzielana na podstawie art. 15 [...] lit. c) dyrektywy ma w stosunku do ochrony udzielanej na podstawie art. 3 [EKPC] komplementarny lub inny charakter: jakie kryteria należy stosować w takim przypadku przy ocenie czy osobie, która uważa, że kwalifikuje się do objęcia ochroną uzupełniającą, rzeczywiście grozi ryzyko indywidualnego zagrożenia wynikające z przemocy nieselektywnej, tak jak tego wymaga art. 15 [...] lit. c) w związku z art. 2 [...] lit. e) dyrektywy?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

- ²⁷ Na wstępie należy stwierdzić, że sąd krajowy oczekuje wyjaśnienia w przedmiocie ochrony zagwarantowanej przez art. 15 lit. c) dyrektywy w porównaniu z ochroną przewidzianą w art. 3 EKPC zgodnie z jego wykładnią dokonaną w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (zob. w szczególności wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 17 lipca 2008 r. w sprawie NA. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, dotychczas nieopublikowany w *Recueil des arrêts et décisions*, § 115-117 i przytoczone tam orzecznictwo).

- ²⁸ W tym względzie należy wskazać, że o ile prawo podstawowe zagwarantowane przez art. 3 EKPC wchodzi w skład ogólnych zasad prawa wspólnotowego, nad których przestrzeganiem czuwa Trybunał i o ile orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka jest brane pod uwagę w celu wykładni zakresu tego prawa we wspólnotowym porządku prawnym, to jednak odpowiednikiem art. 3 EKPC jest art. 15 lit. b) dyrektywy. Natomiast art. 15 lit. c) dyrektywy to przepis o treści odmiennej niż art. 3 EKPC, a zatem jego wykładni należy dokonywać w sposób autonomiczny, z jednoczesnym poszanowaniem praw podstawowych zagwarantowanych w EKPC.

- 29 Pytania do Trybunału, które należy zbadać łącznie, dotyczą więc wykładni art. 15 lit. c) w związku z art. 2 lit. e) dyrektywy.
- 30 Mając na uwadze przedstawione uwagi wstępne i w świetle okoliczności sporu przed sądem krajowym — sąd ten zmierza zasadniczo do wyjaśnienia, czy art. 15 lit. c) w związku z art. 2 lit. e) dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że istnienie poważnego i zindywidualizowanego zagrożenia życia lub integralności osoby wnoszącej o ochronę uzupełniającą uzależnione jest od tego, czy przedstawi ona dowód na to, że stanowi konkretny cel przemocy ze względu na elementy charakteryzujące jej sytuację osobistą. W przypadku odpowiedzi negatywnej, sądowi krajowemu zależy na ustaleniu, na podstawie jakich kryteriów można stwierdzić istnienie takiego zagrożenia.
- 31 W celu udzielenia odpowiedzi na te pytania należy dokonać analizy porównawczej trzech rodzajów „poważnej krzywdy” zdefiniowanych w art. 15 dyrektywy i ustalających warunki, jakie należy spełnić, żeby można było uznać, iż dana osoba może korzystać z ochrony uzupełniającej, w sytuacji gdy zgodnie z art. 2 lit. e) tej dyrektywy istnieją istotne podstawy, aby uznać, iż jeśli wnioskujący o ochronę wróci do swojego kraju pochodzenia może być tam narażony na „rzeczywiste ryzyko doznania [takiej] krzywdy”.
- 32 W tym względzie należy zauważyć, że pojęcia „kara śmierci”, „egzekucja”, a także „tortury lub niehumanitarne, lub poniżające traktowanie lub karanie wnioskodawcy” użyte w art. 15 lit. a) i b) dyrektywy obejmują sytuacje, w których wnioskującemu o ochronę uzupełniającą konkretnie grozi ryzyko krzywdy określonego rodzaju.

- 33 Natomiast krzywda zdefiniowana w art. 15 lit. c) dyrektywy jako „poważne i zindywidualizowane zagrożenie życia [i integralności] osoby cywilnej” dotyczy ryzyka krzywdy o charakterze bardziej ogólnym.
- 34 Przepis ten obejmuje raczej w sposób szeroki „zagrożenie życia [...] lub [integralności]” osoby cywilnej, niż określone akty przemocy. Poza tym objęte tym przepisem zagrożenia stanowią nieodłączną część ogólnej sytuacji „międzynarodowych lub wewnętrznych konfliktów zbrojnych”. Wreszcie przemoc leżąca u podstaw tych zagrożeń została zakwalifikowana jako „nieselektywna” tj. przy użyciu pojęcia, które oznacza, iż przemoc ta może dotknąć osoby bez względu na ich sytuację osobistą.
- 35 W tym kontekście pojęcie zagrożenia „zindywidualizowanego” należy rozumieć w ten sposób, że obejmuje zagrożenia, na które narażone są osoby cywilne bez względu na ich tożsamość, kiedy przemoc nieselektywna, charakteryzująca trwający konflikt zbrojny — której oceny dokonują właściwe organy krajowe rozpatrujące wniosek o przyznanie ochrony uzupełniającej lub sąd państwa członkowskiego, do którego przekazano do rozpatrzenia odmowę przyznania takiej ochrony — osiągnęła poziom na tyle wysoki, że istnieją istotne podstawy, aby uznać, iż jeśli dana osoba wróci do omawianego państwa lub regionu może narazić się na rzeczywiste ryzyko doznania poważnej krzywdy, o której mowa w art. 15 lit. c) dyrektywy ze względu na sam fakt przebywania na tym obszarze.
- 36 Takiej wykładni, która może zapewnić artykułowi 15 lit. c) dyrektywy jego własny zakres stosowania, nie potwierdza jednak treść motywu 26 tej dyrektywy, zgodnie z którym „ryzyko, na które ludność państwa lub jej część jest generalnie wystawiona, normalnie nie stanowi samo w sobie indywidualnego zagrożenia, kwalifikującego się jako poważna krzywda”.

- 37 O ile bowiem motyw ten oznacza, że obiektywne stwierdzenie istnienia ryzyka związanego z ogólną sytuacją w danym państwie co do zasady nie wystarcza, żeby warunki wymienione w art. 15 lit. c) zostały spełnione w odniesieniu do danej osoby, to sformułowanie tego motywu, poprzez użycie pojęcia „normalnie” dopuszcza możliwość zaistnienia sytuacji wyjątkowej, którą charakteryzuje stopień ryzyka na tyle wysoki, że istnieją istotne podstawy, aby uznać, iż dana osoba byłaby indywidualnie narażona na omawiane ryzyko.
- 38 Wyjątkowość tej sytuacji zostaje także wzmocniona przez fakt, że omawiana ochrona jest posiłkowa i że zgodnie z systematyką art. 15 dyrektywy, krzywda zdefiniowana w lit. a) i b) tego artykułu zakłada oczywisty stopień indywidualizacji. Wprawdzie element zbiorowy odgrywa istotną rolę w celu stosowania art. 15 lit. c) dyrektywy w tym znaczeniu, że dana osoba, podobnie jak inni ludzie, należy do grona potencjalnych ofiar przemocy nieselektywnej w sytuacji międzynarodowego lub wewnętrznego konfliktu zbrojnego, to jednak przepis ten należy interpretować zgodnie z systematyką i w zestawieniu z dwoma pozostałymi sytuacjami opisanymi we wspomnianym art. 15 i co za tym idzie, w ścisłym związku z wyżej wspomnianą indywidualizacją.
- 39 W tym względzie należy sprecyzować, że im bardziej wnioskodawca ewentualnie jest w stanie wykazać, że dana sytuacja konkretnie jego dotyczy ze względu na elementy właściwe jego sytuacji osobistej, tym niższy będzie poziom przemocy nieselektywnej wymagany w celu skorzystania z ochrony uzupełniającej.
- 40 Ponadto należy dodać, że w ramach indywidualnej oceny wniosku o przyznanie ochrony uzupełniającej przewidzianej w art. 4 ust. 3 dyrektywy mogą w szczególności być wzięte pod uwagę:
- zasięg geograficzny przemocy nieselektywnej, a także — w przypadku powrotu wnioskodawcy do danego państwa — rzeczywiste miejsce pobytu w tym państwie, co wynika z art. 8 ust. 1 dyrektywy, i

— istnienie w danym przypadku istotnej przesłanki rzeczywistego ryzyka, o którym mowa w art. 4 ust. 4 dyrektywy — przesłanki, przy uwzględnieniu której wymóg przemocy nieselektywnej wymaganej w celu możliwości korzystania z ochrony uzupełniającej może być mniejszy.

41 Wreszcie, odnośnie do sprawy przed sądem krajowym, należy zauważyć, że jeżeli art. 15 lit. c) dyrektywy został wyraźnie transponowany do krajowego porządku prawnego dopiero po wystąpieniu okoliczności faktycznych leżących u podstaw sporu przed sądem krajowym, to na sądzie tym ciąży obowiązek dążenia do takiej wykładni prawa krajowego, w szczególności art. 29 ust. 1 lit. b) i d) Vw 2000, aby była ona zgodna z tą dyrektywą.

42 Bowiem zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, sąd krajowy jest zobowiązany podczas stosowania prawa krajowego, niezależnie od tego, czy jego przepisy są wcześniejsze, czy późniejsze niż dyrektywa, do dokonania jego wykładni — tak dalece jak to możliwe — w świetle brzmienia i celu tej dyrektywy i w ten sposób zastosować się do przepisu art. 249 akapit trzeci WE (zob. w szczególności wyroki: z dnia 13 listopada 1990 r. w sprawie C-106/89 Marleasing, Rec. s. I-4135, pkt 8; z dnia 24 czerwca 2008 r. w sprawie C-188/07 Commune de Mesquer, Zb.Orz. s. I-4501, pkt 84).

43 W świetle powyższych rozważań na przedstawione pytania należy odpowiedzieć, że art. 15 lit. c) dyrektywy w związku z art. 2 lit. e) tej dyrektywy należy interpretować w taki sposób, że:

— istnienie poważnego i zindywidualizowanego zagrożenia życia lub integralności osoby wnoszącej o ochronę uzupełniającą nie jest uzależnione od przedstawienia dowodu na to, że osoba ta stanowi konkretny cel takiej przemocy ze względu na elementy charakteryzujące jej sytuację osobistą;

- istnienie takiego zagrożenia może wyjątkowo zostać stwierdzone, jeżeli przemoc nieselektywna charakteryzująca trwający konflikt zbrojny — której oceny dokonują właściwe organy krajowe rozpatrujące wniosek o przyznanie ochrony uzupełniającej lub sąd państwa członkowskiego, do którego przekazano do rozpatrzenia odmowę przyznania takiej ochrony — osiągnęła poziom na tyle wysoki, że istnieją istotne podstawy, aby uznać, iż jeśli dana osoba wróci do omawianego państwa lub regionu może narazić się na rzeczywiste ryzyko doznania poważnej krzywdy ze względu na sam fakt przebywania na tym obszarze.

⁴⁴ Należy wreszcie dodać, że wykładnia art. 15 lit. c) dyrektywy w związku z art. 2 lit. e) tej dyrektywy wynikająca z powyższych punktów jest w pełni zgodna z EKPC, a tym samym z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczącym art. 3 EKPC (zob. w szczególności ww. wyrok w sprawie NA. przeciwko Zjednoczonemu Królestwu, § 115-117 i przytoczone tam orzecznictwo).

W przedmiocie kosztów

⁴⁵ Dla stron postępowania przed sądem krajowym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed tym sądem; do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż poniesione przez strony postępowania przed sądem krajowym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (wielka izba) orzeka, co następuje:

Wykładni art. 15 lit. c) dyrektywy Rady 2004/83/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie minimalnych norm dla kwalifikacji i statusu obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako uchodźców lub jako osoby, które z innych względów potrzebują międzynarodowej ochrony oraz zawartości przyznawanej ochrony w związku z art. 2 lit. e) tej dyrektywy należy dokonywać w taki sposób, że:

- istnienie poważnego i zindywidualizowanego zagrożenia życia lub integralności osoby wnoszącej o ochronę uzupełniającą nie jest uzależnione od przedstawienia dowodu na to, że stanowi ona konkretny cel przemocy ze względu na elementy charakteryzujące jej sytuację osobistą;

- istnienie takiego zagrożenia może wyjątkowo zostać stwierdzone, jeżeli przemoc nieselektywna charakteryzująca trwający konflikt zbrojny — której oceny dokonują właściwe organy krajowe rozpatrujące wniosek o przyznanie ochrony uzupełniającej lub sąd państwa członkowskiego, do którego przekazano do rozpatrzenia odmowę przyznania takiej ochrony — osiągnęła poziom na tyle wysoki, że istnieją istotne podstawy, aby uznać, iż jeśli dana osoba wróci do omawianego państwa lub regionu, może narazić się na rzeczywiste ryzyko doznania poważnej i zindywidualizowanej krzywdy ze względu na sam fakt przebywania na tym obszarze.

Podpisy